

STUDIA PAEDAGOGICA

PREMISE ALE GÂNDIRII CRITICE

Florica BODEA*

ABSTRACT. *Prerequisites for Teaching Critical Thinking.* Our contemporary society is characterised by increasingly rapid, complex and intense change that require a reshaping of the educational vision. Globalization, cultural diversity, the impossibility of staying locked up in their own ideas, attract the need to accept different opinions, ideals, innovative future projects. We need to educate young people to be able to assess differences, in respect for their own vision in order to develop interpersonal skills that enable them to communicate effectively through the spectrum of ethnicity, nationality, language, culture, values and political ideology. It is necessary to overcome the simple joining in the diversity, the cold tolerance of the other and to discover diversity as a mutual wealth.

Keywords: critical thinking, habits of mind, solving problems, questions, creativity, inventivity.

Definirea și importanța gândirii critice

„Omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură: însă e o trestie gânditoare... întreaga noastră demnitate constă în gândire... Să învățăm, așadar, să gândim bine!” (Blaise Pascal).

Gândirea critică poate fi definită ca o abilitate care ne ajută să decidem în mod rațional și reflexiv ce să credem și ce să nu credem. Mai precis este „un proces mintal folosit pentru evaluarea gândurilor și ideilor proprii sau ale celor din jur, care

* Profesor învățământ primar la Școala Gimnazială Silvania, Șimleu Silvaniei. Email: floricalupau@yahoo.it.

ne permite să gândim mai independent și să recunoaștem preconcepțiile noastre sau ale altora, ne ajută să facem față complicațiilor, dezordinii și complexității problemelor de zi cu zi”.¹ Este, de asemenea, o modalitate care ne ajută să gestionăm gândirea proprie astfel încât emoțiile, intuițiile sau senzațiile să nu obstacoleze raționamentul.

„Pentru a ajunge la cunoașterea unui anumit domeniu de studiu este esențial să gândim critic.” (Consiliul Național pentru Excelență în Gândirea Critică din SUA).

Gândirea critică este o gândire abilă și responsabilă care face posibilă judecata corectă întrucât se fundamentează pe criterii, se autocorectează, este sensibilă la context. Persoanele cu o astfel de gândire se definesc prin caracteristici precum: sunt oneste cu sine însele, rezistă la manipulări, reușesc să depășească confuziile, își pun întrebări, își întemeiază raționamentele pe evidențe clare, caută conexiuni între diverse argumente, prezintă independență intelectuală.² De asemenea un gânditor critic prezintă atribute de tipul următoarelor: pune întrebări pertinente, analizează plauzibilitatea afirmațiilor și argumentelor, este capabil să accepte sau să admită lipsa unor informații sau a înțelegerii corecte, are simțul curiozității, e interesat să găsească noi soluții, este capabil să definească în mod clar un ansamblu de criterii în analiza unei idei, este dornic să examineze afirmații, ipoteze sau opinii și să le cântărească pe baza faptelor, îi ascultă cu atenție pe ceilalți și e capabil să-și exprime propria poziție, e conștient că gândirea critică e un proces de autoevaluare permanentă, suspendă judecata până ce se încheie luarea în considerare a tuturor faptelor și argumentelor, caută evidențele ca suport al ipotezelor și opiniilor, e capabil de adaptarea opiniilor atunci când se găsesc fapte și argumente noi, caută probe, examinează problemele cu atenție, este capabil să refuze informațiile incorecte sau nerelevante.

Ce face un cititor critic în timp ce lecturează ceva? Reflectă asupra ideilor citite, e capabil să rezolve probleme prin prisma celor citite și nu să înmagazineze pur și simplu niște date care trebuie memorizate, gândește logic, extrage ceea ce este adevărat, caută puncte de vedere alternative, este deschis chiar și unor opinii contrare față de cele proprii, recunoaște propriile erori, ia poziție critică asupra problemelor, pune întrebări tranșante și face reflecții provocatoare în evaluarea ideilor, e capabil să reevalueze un punct de vedere când apar noi variabile, stabilește conexiuni cu alte argumente și cunoștințe provenite de la alte discipline sau surse de lectură.³

¹ HASSEL, C. A. (1992). *Why critical thinking*. Minnesota Extension Service. University of Minnesota, p. 35.

² RUGGIERO V. (1998). *Art of thinking*. New York: Harper & Row, 2nd ed., pp. 200-202.

³ SCHUMM, J. S., & POST, S. A. (1997). *Executive learning*, p. 282.

Expertii în studiul gândirii critice arată că aceasta ne ajută să ne înțelegem mai bine propria gândire, să ne gestionăm propriile abilități cognitive, să ne evaluăm ideile, să înțelegem limitele propriei gândiri, să gândim mai independent, să facem față complexității problemelor de viață, să putem controla emoțiile, intuițiile și senzațiile prin intermediul rațiunii, să sporim probabilitatea unui rezultat dorit, să calculăm probabilități și să luăm decizii. Gândirea critică ne ajută să conceptualizăm, să aplicăm, să analizăm, să sintetizăm informații obținute prin observații, experiențe, reflecții, gândire sau comunicare ca și ghid în ceea ce credem și facem. Cine gândește critic are mintea mai deschisă, se bazează pe argumente mai mult decât pe emoții, este precis, este conștient de propriile prejudecăți și tendințe, gândește în mod abil și responsabil, își întemeiază gândirea pe criterii clare, se autocorectează, este sensibil la context, este onest cu sine însuși, rezistă la manipulări, depășește confuzia, pune întrebări, emite judecăți bazate pe evidență, caută legături între argumente, este independent intelectual.

De asemenea, un gânditor critic este capabil să analizeze fapte, să genereze și să își organizeze ideile, să apere anumite opinii, să confrunte, să facă inferențe, să evalueze argumente, să rezolve probleme. Gândirea critică ne ajută, de asemenea, să facem distincții între fapte și opinii sau sentimente personale, judecăm și inferențe, argumente inductive și deductive, obiective și subiective, să rămânem deschiși la informațiile noi, la metode, sisteme culturale, valori și credințe, să ne putem detașa de înșelăciuni și falsități, să avem simțul curiozității, să nu emitem judecăți până ce nu cunoaștem toate informațiile sau considerațiile, să refuzăm informații greșite sau nerelevante, în timpul lecturii să putem evalua și rezolva probleme mai mult decât să ne informăm asupra unei serii de fapte ce trebuie memorizate. Dacă gândim critic avem dorința de a ne exprima propria părere în privința unui argument, luăm poziție critică asupra problemelor, punem întrebări tranșante și formulăm reflecții provocatorii pentru a evalua idei, suntem dispuși să ne reevaluăm propriile puncte de vedere.

Gândirea critică este un mod de a gândi disciplinat, autocontrolat, cu următoarele trăsături: claritate, precizie, specificitate, acuratețe, relevanță, coerență, logică, profunzime, caracter complet, onestitate și pertinență.⁴

⁴ PAUL, R., BINKER, A. J. A. & WEIL, D. (1990). *Critical thinking handbook: K-3*. Rohnert Park, CA: Foundation for Critical Thinking, p. 361.

Dispozițiile mentale, anticameră a gândirii critice

Ne întrebăm adesea cum trebuie să ne comportăm pentru a rezolva problemele în mod eficient. Cum rezolvăm problemele în mod inteligent? Există anumite caracteristici ale gânditorilor eficienți, iar aceștia nu sunt neapărat oameni de știință, artiști, matematicieni sau oameni de afaceri, ci astfel de comportamente sunt prezente în muncitori, dascăli, comercianți, întreprinzători sau părinți – cu alte cuvinte, în persoane obișnuite din toate sectoarele vieții.

Vom prezenta în continuare câteva dispoziții mentale, adică acele comportamente specifice pe care persoanele le aplică atunci când răspund în mod inteligent la probleme. De obicei, aceste dispoziții le manifestăm în gol sau alteori mai multe dintre aceste înclinații le folosim în diverse situații. Când ascultăm cu atenție, bunăoară, implicăm flexibilitate, capacități metacognitive, limbaj precis și, poate, întrebări. Există în mod natural mai multe moduri în care oamenii își manifestă inteligența.

Perseverența

Persoanele care rezolvă problemele în mod eficient rămân asupra sarcinii până la finalizarea ei și nu o întrerup cu ușurință. Sunt capabile să analizeze o problemă și să dezvolte un sistem, o structură sau strategie de a o înfrunța. Ele dispun, de obicei, de o paletă de strategii alternative de rezolvare. Adună probe pentru a demonstra că strategia lor de rezolvare de probleme funcționează; dacă o strategie nu funcționează, știu cum să se întoarcă înapoi și să încerce alta. Ele știu când o teorie sau o idee trebuie neglijată sau susținută. Știu de unde să înceapă, ce pași trebuie să urmeze sau ce informații trebuie adunate. Au capacitatea de a rezolva în timp o anumită problemă, rezistă situațiilor ambigue.⁵

Elevii care nu dețin perseverență întrerup sarcina dacă rezolvarea ei nu se produce imediat. Uneori rup foile și le aruncă spunând: „Nu sunt capabil, e prea greu” sau scriu orice răspuns numai ca să termine cât mai repede posibil. Unii elevi nu își pot concentra atenția, lăsându-se distrași cu ușurință. Alții nu dețin abilitățile necesare pentru a rezolva problema, iar dacă prima lor strategie nu funcționează, nu au alternative.

⁵ A. L. COSTA (2002). *Developing Minds. A Resource book for teaching thinking*. Alexandria, VA: ASCD. p. 82.

Gestionarea impulsivității

Persoanele eficiente au un simț înalt de reflecție: gândesc înainte să acționeze. Își formează intenționat o viziune despre un produs, despre un plan de acțiune, despre un obiectiv sau despre o direcție înainte de a începe. Încearcă să își clarifice și să înțeleagă direcțiile, își stabilesc o strategie pentru a depăși o problemă și se abțin să judece imediat valoarea unei idei înainte de a înțelege pe deplin. Persoanele reflexive iau în considerare alternativele și consecințele anumitor posibile direcții înainte să întreprindă o acțiune. Limitează nevoia de a acționa prin încercare și eroare, adunând informații, luându-și timp să reflecteze asupra unui răspuns înainte de a-l da, asigurându-se că au înțeles orientările și ascultând puncte de vedere alternative.

Adesea elevii dau primul răspuns care le vine în minte. Uneori încep de-a dreptul să lucreze fără a înțelege în profunzime ceea ce li se cere și înainte să aibă un plan organizat prin care să înfrunte problema. Ascultă prima sugestie primită sau operează în baza ideii celei mai evidente și simple care se creează, în loc să țină cont de alternativele mai complexe și de consecințele diverselor direcții posibile.

Ascultarea celorlalți – cu înțelegere și empatie

Persoanele eficiente dedică o cantitate enormă de timp și de energie ascultării.⁶ Unii psihologi consideră chiar că abilitatea de ascultare și de a empatiza cu ceilalți, de a le înțelege punctele de vedere este una dintre expresiile cele mai înalte ale comportamentului inteligent. A fi capabili să parafrazăm ideile unei alte persoane, a descoperi indicatorii (semnalele) stărilor lor emotive sau ale sentimentelor lor în limbajul oral și al corpului (empatie) și interpretarea atentă a conceptelor, emoțiilor, problemelor lor - sunt toate indicii ale comportamentului de ascultător, pe care Piaget le numea „depășirea egocentrismului”. Persoanele care prezintă această capacitate sunt capabile să își asume perspective diferite de ale altora. Ele își demonstrează cu amabilitate înțelegerea și empatia pentru o idee sau pentru o emoție, parafrazând-o în mod atent, construind pe ea, clarificând-o și dând-o ca exemplu.

⁶ COVEY, S. (1989). *The seven habits of highly effective people*. New York: Simon & Schuster, p. 12.

A asculta în profunzime înseamnă, de fapt, a acorda o foarte mare atenție la ceea ce se spune printre cuvinte.⁷ Se ascultă nu numai ceea ce cunoaște cineva, dar și ceea ce el încearcă să reprezinte.

Ascultarea este una dintre abilitățile cele mai puțin învățate în școală. Unii elevi râd de ideile altora, le întrerup și nu sunt capabili să aprecieze cât sunt de importante punctele de vedere ale altora. Când reflectă, ascultă, adesea repetând în mintea lor ceea ce va urma să spună imediat.

Am dori ca elevii să învețe să dedice energiile lor mentale ascultării celorlalți care vorbesc și să reflecte asupra pozițiilor lor. Ne-am dori elevi care să rămână legați de valorile lor, de judecățile lor, de opiniile și de prejudecățile lor cu scopul de a se putea întreține cu ideile altor persoane. Aceasta este o abilitate foarte complexă care solicită capacitatea de monitorizare a propriilor gânduri în timp ce se acordă atenție cuvintelor altcuiva. Aceasta nu înseamnă că trebuie să fim mereu de acord; un ascultător bun caută pur și simplu să înțeleagă ceea ce spune celălalt.

Flexibilitate în gândire

O descoperire surprinzătoare asupra creierului uman este plasticitatea acestuia, adică capacitatea sa de a se „reconecta”, de a se schimba și de a se recorecta pe sine pentru a deveni mai inteligent. Persoanele flexibile recurg la un repertoriu de strategii de rezolvare de probleme și își adaptează stilul lor la situație, știind când anume trebuie să fie ample și globale în gândire și când să aplice precizie analitică. Astfel de persoane pot relua problema dintr-o nouă perspectivă folosind o nouă abordare.⁸ Acestea iau în considerare perspectivele alternative și sunt în formă consultând mai multe surse de informație deodată. Mintea unor astfel de persoane este deschisă la schimbare, luând în seamă informațiile suplimentare sau raționamentele care sunt contradictorii cu opinia lor.

Gânditorii flexibili demonstrează încredere în intuiția lor. Suportă confuzia și ambiguitatea până la un anumit punct, sunt dornici să scape de o problemă, înțeleg că subconștientul lor va continua să lucreze în mod creativ și productiv asupra acesteia.

⁷ SENGE, P., ROSS, R., SMITH, B., ROBERTS, C., & KLEINEN A. (1994). *The fifth discipline fieldbook: Strategies and tools for building a learning organization*. New York: Double-Day / Currency, p. 132.

⁸ Această nouă abordare este denumită de De Bono ca fiind gândire laterală. În DE BONO, E. (1970). *Lateral Thinking. Creativity step by step*. New York: Harper Row, p. 5.

Elevii care nu posedă flexibilitate ca atitudine mentală percep situațiile dintr-un punct de vedere foarte egocentric. Consideră că abordarea lor asupra soluției problemei este singura acceptabilă.

Abilitățile metacognitive: a fi conștient de propria gândire

Capacitatea metacognitivă presupune o elaborare mentală care se produce în zona neocorticală a creierului și este responsabilă de cunoașterea a ceea ce se știe și a ceea ce nu se știe. Este abilitatea noastră de a elabora un plan pentru a produce informațiile necesare, de a fi conștienți de pașii noștri și de strategiile de urmat în timpul rezolvării problemelor, precum și de a reflecta și evalua randamentul gândirii proprii. Este o însușire cheie a gândirii abstracte ce debutează pe la 11 ani.

Componentele sale principale constau în elaborarea unui plan de acțiune, în menținerea sa pe o perioadă de timp și evaluarea realizării sale. A pregăti o strategie înainte de a intra într-o secvență de acțiuni directe ne ajută să rămânem conștienți în secvența comportamentului planificat pe parcursul activității. Aceasta facilitează emiterea de judecăți în diferite momente și comparativ, să evaluăm cu promptitudine diferitele activități și să ne monitorizăm interpretările, percepțiile, deciziile și comportamentele. Dascălii competenți dovedesc această abilitate zilnic când proiectează o strategie de predare-învățare pentru fiecare lecție, țin cont de ea în realizarea scenariului didactic efectiv, iar ulterior caută feed-back asupra eficienței sale în ce privește rezultatele obținute. Persoanele inteligente planifică pentru, reflectă despre și evaluează calitatea abilităților și strategiilor lor de gândire.

Strădania de perfecțiune și precizie

Orice activitate pentru a fi excepțională are nevoie de abilitate de execuție, de stăpânire, de a fi impecabilă și de economie de energie. A fi un bun meseriaș înseamnă a fi mândru de propria meserie, a căuta în permanență perfecționarea, a căuta atingerea celor mai înalte standarde posibile și a urma o învățare continuă pentru a menține atenția focalizată asupra realizării sarcinii.

Persoanele care apreciază perfecțiunea, precizia și competența dedică timp pentru a-și verifica rezultatele, revăd regulile ce trebuie respectate, modelele și viziunile

de urmat, criteriile de aplicat și verifică dacă produsul lor finit răspunde într-adevăr tuturor criteriilor. După cum se spune, competența necesită muncă susținută.

Elevii cărora le lipsește această abilitate predau lucrările realizate cu aproximație, incomplet sau incorect. Sunt mai preocupați să termine lucrarea decât să o verifice sub aspectul calitativ al corectitudinii. Pentru ei utilitatea este mai importantă decât excelența.

Capacitatea de a pune întrebări și probleme

Una dintre caracteristicile ființelor umane care le deosebesc de alte ființe vii este tocmai abilitatea de a descoperi probleme ce trebuie rezolvate. Persoanele capabile să rezolve probleme știu cum să pună întrebări pentru a umple golurile între ceea ce cunosc și ceea ce nu cunosc.

Persoanele care caută, recunosc discrepanțele și fenomenele din mediul lor și cercetează cauzele acestora. „De ce pisicile torc?” „Până la ce înălțime zboară păsările?” „De ce părul capului meu crește atât de repede față de părul de pe mâini și de pe picioare care crește mult mai lent?” „Ce se întâmplă dacă se pune un pește de apă sărată într-un acvariu cu apă dulce?” „Care sunt soluțiile alternative la conflictele internaționale pentru a nu se ajunge la război?” Persoanele eficiente în acest sens sunt înclinate să ridice o multitudine de întrebări. De exemplu, solicită informații care să susțină concluziile și afirmațiile altora punând întrebări de genul: „Ce dovezi există? De unde știi că e adevărat? Câtă încredere se poate avea în această sursă de informații?”. Astfel de persoane cercetează punctele de vedere: „Din ce perspectivă se observă, citește sau observă? Se poate examina această situație din alte unghiuri?”. De asemenea, impun chestiuni care stabilesc conexiuni cauzale și relații: „Ce relație există între aceste persoane, evenimente sau situații? La ce a dus această conexiune?” Creează scenarii ipotetice caracterizate de întrebări cu „dacă”: „Ce crezi că s-ar întâmpla dacă?”.⁹

Unii elevi pot înțelege că întrebările variază prin complexitate, structură și finalitate. Când întrebările lor nu solicită informațiile dorite, pot să le lipsească strategiile de reformulare pentru găsirea de soluții

⁹ COMOGLIO M., *Insegnare a riflettere e a pensare in modo critico*, vol. I, Roma, LAS, 2003, p. 7.

Recurgerea la cunoștințele mai vechi pentru a le aplica la situații noi

Ființele umane inteligente învață din experiență. Când se confruntă cu o problemă nouă și incertă, se întorc adesea în trecutul lor pentru a găsi o îndrumare. Apelează la arhiva lor de cunoștințe și experiențe, găsind surse de informații și procese care să-i ajute să rezolve orice nouă sfidare. De fapt, aceste persoane sunt capabile să găsească semnificație abstractă dintr-o experiență, o duc înainte și o aplică într-o nouă situație. Explică ceea ce fac, stabilind analogii sau făcând referire la experiențe anterioare: „Aceasta îmi amintește de...” sau „Aceasta este ca și când eu....”

De foarte multe ori elevii în fața unor sarcini de învățare se comportă ca și cum ar fi niște table albe. Dascălii sunt surprinși când îi invită pe elevi să-și amintească cum au rezolvat altădată o problemă asemănătoare, iar elevii nu-și mai amintesc nimic. S-ar părea că fiecare experiență ar fi fost sigilată și nu mai are vreo legătură cu ceea ce s-a întâmplat înainte sau cu ceea ce urmează să întâmple. Acest mod de gândire este numit de psihologi ca o înțelegere episodică a realității.¹⁰ Persoanele care văd evenimentele ca fiind separate, discontinue și fără legătură cu alte evenimente par a fi incapabile să învețe din propria experiență și să aplice cele învățate într-un alt context.

Gândire și comunicare clară și precisă

Precizia limbajului are un rol critic în îmbunătățirea hărților cognitive ale persoanelor și ale abilităților acestora de gândire critică. Toate acestea sunt de fapt baza unei acțiuni eficiente. Îmbogățind complexitatea și specificitatea limbajului simultan se produce o gândire mai eficientă. Limbajul și gândirea sunt strâns legate. Un limbaj imprecis reflectă o gândire confuză, tot așa cum limbajul clar reflectă o gândire clară (chiar dacă nu neapărat concretă).

Persoanele inteligente caută să comunice clar atât în scris, cât și oral, având grijă să definească termenii și să folosească un limbaj precis, nume corecte, indicatori universali și analogii corespunzătoare. Caută să evite generalizări excesive, distorsiuni sau omisiuni. Din contră, își susțin afirmațiile cu explicații, cu confruntări, cu cuantificări și cu evidențe.

¹⁰ FEUERSTEIN, R., RAND, Y.M., HOFFMAN, M.B., & MILLER, R. (1980). *Instrumental enrichment. An intervention program for cognitive modifiability*. Baltimore, MA: University Park Press, p. 74.

Obținerea de informații prin intermediul tuturor simțurilor

Creierul este în fond reducăionist. Reduce lumea la părțile sale elementare: fotoni de lumină, molecule de miros, unde de sunet, vibrații de percuție – care trimit semnale electrochimice celulelor singulare ale creierului care arhivează informații cu privire la linii, mișcări, culori, mirosuri și alți stimuli senzoriali.

Persoanele inteligente știu că toate informațiile intră în creier prin canalele senzoriale: vizual, tactil, chinestezic, auditiv, olfactiv și gustativ. Cea mai mare parte a învățării lingvistice, culturale și fizice provine din mediu prin intermediul observației sau afluxului de informații furnizat de simțuri. Pentru a cunoaște un vin, trebuie să-l bem; pentru a cunoaște un rol, trebuie să-l interpretăm, pentru a cunoaște un joc, trebuie să-l jucăm; pentru a cunoaște un dans, trebuie să-l executăm, pentru a cunoaște un scop, trebuie să-l înfruntăm. Cei care au canalele senzoriale deschise, sensibile, acute, absorb mai multe informații din mediu decât cei ale căror canale sunt mai insensibile și incapabile să-și amintească stimulii senzoriali.

Unii școlari merg la școală, din păcate, fără să-și amintească caracteristicile, ritmii, structurile, sunetele și culorile care se află în jurul lor. Ei operează în limitele unui arc restrâns de strategii senzoriale pentru rezolvarea problemelor dorind parcă „să-l descrie, dar nu să-l illustreze sau să acționeze cu el” sau „să asculte, dar nu să participe”.¹¹

Creativitate, imaginație și inventivitate

Toate ființele umane au capacitatea de a crea produse, soluții, tehnici originale, inteligente și geniale. Persoanele creative, însă, încearcă adesea să conceapă soluții la probleme în mod diferit, examinând posibilități alternative din mai multe perspective. Ele caută să se proiecteze pe sine în roluri diferite folosind analogii.

Persoanele creative își asumă riscuri și extind adesea granițele limitelor percepute.¹² Ele sunt motivate mai mult în sens intrinsec decât extrinsec, lucrează asupra sarcinii mai mult pentru frumusețea sfidării în sine decât pentru recompensa

¹¹ COMOGLIO M., *Insegnare a riflettere e a pensare in modo critico*, vol. I, Roma, LAS, 2003, p. 410.

¹² A. L. COSTA (2002). *Developing Minds. A Resource book for teaching thinking*. Alexandria, VA: ASCD. p. 85.

materială. Persoanele creative sunt adesea critice. Ele își expun produsele lor judecării altora și caută feedback într-un efort tot mai mare de perfecționare a tehnicii lor. Nu se simt confortabil în a nu face nimic și a se mulțumi cu lucrurile așa cum sunt.

Entuziasm și simplitate

Gânditorii buni au întotdeauna pasiune pentru ceea ce fac. Persoanele eficiente au nu numai atitudinea lui „eu pot”, ci și un sentiment care se exprimă în „sunt mulțumit”.¹³ Lor le face plăcere să inventeze probleme pe care să le rezolve singuri, se bucură când înțeleg lucrurile singuri și continuă să învețe pe tot parcursul vieții.

Unii copii și adulți, însă, evită problemele și sunt „fără vlagă” în privința învățării. Ei fac comentarii de tipul: „Nu sunt la înălțimea unor astfel de situații care solicită creierul”, „Când voi putea face acest lucru?”. Pentru multe persoane gândirea este o activitate grea și se retrag din fața unor situații care implică reflecție.

Ne dorim ca elevii noștri să fie curioși și să fie în comuniune cu lumea care îi înconjoară – să fie fascinați de înmugurirea copacilor, de geometria trasată de pânza unui păianjen sau de aripile unei păsări colibri. Elevii își pot găsi motivație într-o poezie sau eleganță într-o ecuație de matematică, pot recunoaște misterul și ordinea dintr-o reacție chimică sau pot fi în comuniune cu seninătatea unei constelații foarte îndepărtate. Încurajându-i pe elevi să fie entuziaști și simpli, îi ajutăm, de fapt, să se simtă motivați, captivați și pasionați de învățarea prin descoperire și de stăpânirea conținuturilor.

Implicații și sugestii pentru practica educațională

Una dintre sfidările majore ale lumii actuale este de a recunoaște că munca viitorului va fi una intelectuală, bazată pe raționament, pe autoformare, pe autodisciplină și nu în ultimul rând pe conversie profesională. Una dintre posibilitățile de înarmare este dezvoltarea gândirii critice la elevi de la cele mai fragede vârste. Unul dintre dușmanii cei mai puternici este abordarea mnemonică a învățării, așa că ar trebui să reducem la minimum ponderea memorizării și a reproducerilor mecanice din partea

¹³ BRIGGS, T. W. (1999). Passion for what they do keeps alumni on first team. *SUA Today*, p. 1.

elevilor care transformă mintea într-un depozit de cunoștințe inerte, neeficiente, decontextualizate și care se uită repede. Menționăm câteva sugestii practice, aplicabile încă din primele clase, universal valabile.

- Acordare mai mare importanță întrebărilor „De ce?”. Trebuie nu să furnizăm răspunsuri simple și de-a gata, ci să-i conducem pe elevi să descopere ei posibile soluții. Din contră, le putem spune că inclusiv părerea sau răspunsul nostru, al dascălului, este doar o parte „a versantului”, care poate fi chiar greșită sau nesemnificativă și că numai descoperirea împreună pe bază de argumente solide ne poate furniza un răspuns trainic.
- Mai mult dialog cu elevii. Dialogul pe marginea complexității vieții noastre și a lor îi poate ajuta pe elevi să-și descopere propria capacitate de gândire și încrederea în ea. Trebuie să-i facem responsabili de propria gândire și nu capabili să răspundă în mod mecanic. Avem nevoie să înțelegem mai bine punctele lor de vedere și să-i ajutăm ca ei să înțeleagă mai bine punctele de vedere ale altora. Să-i ajutăm să-și identifice propriile opinii, să-și clarifice conceptele, să pună în discuție inferențe obișnuite. Să-i ajutăm să înțeleagă că gândirea critică va deveni parte integrantă a vieții lor.
- Educarea capacității de autoeducare. Atât managerii, cât și muncitorii trebuie să învețe să-și disciplineze gândirea în lumina unor concepte precum claritate, precizie, relevanță, profunzime și coerență. Liderii de pe piața muncii ar trebui să pună accentul pe programe care să cultive capacitatea de gândire a muncitorilor. Pentru a răspunde cerințelor de pe piața muncii trebuie să știm să învățăm tot timpul, să ne actualizăm în mod constant, să ne îmbunătățim tot timpul capacitatea de raționare.
- Schimbarea mentalității dascălilor. Pornind de la dictonul „un orb nu-l poate călăuzi pe un alt orb”, ar trebui pus accentul pe schimbarea gândirii dascălilor sau mai bine zis pe educarea gândirii critice a acestora din urmă dacă vrem ca la nivelul elevilor să se producă schimbări în acest sens¹⁴.

Tot mai mult este subliniată importanța metacogniției adică a reflectării asupra propriului mod de gândire. Strategiile metacognitive includ planificarea de activități de rezolvare de probleme, control și înțelegere, evaluarea rezultatelor față

¹⁴ REICH, R. (1993). *The work of nations*. New York, NY: Vintage Books, pp. 89-90.

de obiectivele stabilite, evaluarea eficacității strategiei de soluționare a problemei și eventuale modificări ale acesteia.

Mulți cognitivști recomandă dascălilor educarea unor trăsături cognitive care duc la formarea gândirii critice precum: modestie intelectuală (recunoașterea limitelor propriei gândiri), curaj, empatie, integritate, perseverență, încredere în rațiune, imparțialitate.

De asemenea au fost identificate așa-numitele elemente ale gândirii critice de care un gânditor trebuie să fie conștient pentru a facilita procesul de gândire. Astfel orice act de gândire:

- are un scop
- e o tentativă de a înțelege ceva, de a pune o întrebare, de a rezolva o problemă
- se bazează pe ipoteze
- constă într-un punct de vedere
- se bazează pe date, informații sau probe ale realității înconjurătoare
- este exprimat prin și e modelat de concepte și idei
- conține inferențe din care se trag concluzii și se atribuie semnificații faptelor
- duce la ceva, are implicații și consecințe.

Dezvoltarea capacității de gândire critică ar trebui să devină efectiv un obiectiv prioritar al educației din zilele noastre deoarece așa cum afirma un gânditor american „nivelul de dezvoltare a unei națiuni e determinat în mare măsură de dezvoltarea inteligenței acesteia”.

BIBLIOGRAFIE

- A. L. COSTA (2002). *Developing Minds. A Resource book for teaching thinking*. Alexandria, VA: ASCD
- BRIGGS, T. W. (1999). Passion for what they do keeps alumni on first team. *SUA Today*
- COMOGLIO M. (2003). *Insegnare a riflettere e a pensare in modo critico*, vol. I, Roma, LAS

FLORICA BODEA

- COVEY, S. (1989). *The seven habits of highly effective people*. New York: Simon & Schuster
- DE BONO, E.(1970). *Lateral Thinking. Creativity step by step*. New York: Harper Row
- FEUERSTEIN, R., RAND, Y.M., HOFFMAN, M.B., & MILLER, R. (1980). *Instrumental enrichment. An intervention program for cognitive modifiability*. Baltimore, MA: University Park Press
- HASSEL C. A. (1992). *Why critical thinking*. Minnesota Extension Service. University of Minnesota
- PAUL, R., BINKER, A. J. A. & WEIL, D. (1990). *Critical thinking handbook: K-3*. Rohnert Park, CA: Foundation for Critical Thinking
- REICH R. (1993). *The work of nations*. New York, NY: Vintage books.
- RUGGIERO V. (1998). *Art of thinking*. New York: Harper & Row, 2nd ed.
- SENGE, P., ROSS, R., SMITH, B., ROBERTS, C., & KLEINEN A. (1994). *The fifth discipline fieldbook: Strategies and tools for building a learning organization*. New York: Double-Day / Currency